

Ko slika postane beseda

Z avdiodeskripcijo ali zvočnim opisom tudi vizualne vsebine postanejo dostopne osebam z okvaro vida

Slavica Bukovec Zupanič

Objavljeno: [revija RIKOSS](#)

Ste se že kdaj vprašali, kaj bi sploh imeli od gledanja filma ali druge TV oddaje, če bi jo spremljali brez vidne zaznave? Nič manj in nič več kot gledalci s popolno ali močnejšo izgubo vida; razen, če ... V nadaljevanju nam bodo odgovorni za dostopnost programov na RTV Slovenija predstavili strategijo prilagajanja vidnih vsebin v slišne, zvočna opisovalka z večletnim stažem pa bo spregovorila o izzivih pri svojem delu.

Ob mednarodnem dnevu bele palice je v lanskem letu iz nacionalne RTV hiše prispela novica o novi storitvi, ki slepim in slabovidnim ter osebam z motnjo branja omogoča lažje spremljanje televizijskih oddaj. Gre za metodo zvočnih podnapisov in zvočnih opisov na dodatnem zvočnem kanalu. Kakšne možnosti ponuja ta tehnična pridobitev, bosta v prvem delu intervjuja povedali Mateja Vodeb, vodja službe za dostopnost programov RTV Slovenija, in Veronika Rot, novinar analitik.

Vprašanje: »V zadnjem času se je močno povečalo število filmov in drugih televizijskih oddaj, opremljenih z avdiodeskripcijo (AD) ali zvočnim opisom. Imate morda podatek, koliko jih je? In koliko je k temu prispevala nova storitev iz lanske jeseni?«

Odgovor: »Na RTV Slovenija si zelo prizadevamo, da lahko naše programe kakovostno spremljajo tudi osebe z okvaro vida. Z zvočnimi opisi je opremljenih že blizu sto filmov in dokumentarnih oddaj različnih žanrov, tako za odraslo publiko kot tudi za otroke in mladino. Do nedavnega smo oddaje z AD umeščali v redni program kot samostojne oddaje. Prav na dan bele palice pa smo lansko leto uvedli novo storitev; dodaten zvočni kanal. Ta omogoča spremljanje oddaj z zvočnim opisom sočasno s predvajanjem v redni programski shemi, kar je velika pridobitev. Predvsem v tem, da lahko gledalci z okvaro vida spremljajo programe istočasno kot vsi ostali gledalci in ne v ločenih terminih.«

Vprašanje: »Koliko usposobljenih avdiodeskriptorjev je trenutno na nacionalni RTV?«

Odgovor: »Trenutno so vrhunsko usposobljeni štirje zvočni opisovalci. Vsi so sposobni za pravilno rabo slovenskega jezika in so odlični interpreti. To je pomembno, saj osebe z okvaro vida sprejemajo informacije le prek zvoka in besede in zato mora biti kakovost povedanega na visoki ravni. Poleg tega mora biti opis tudi vsebinsko natančen in preiščljivejši, da lahko gledalcu z okvaro vida poda korektno in celovito informacijo o vsebini. Gledalec-poslušalec si mora zgolj na podlagi opisa ustvariti tako dobro predstavo o dogajanju v sliki, da lahko nemoteno sledi vsebini. V opisu morajo biti tako podane bistvene neverbalne informacije, med katere sodijo na

Bukovec Zupanič, S. (2019). Ko slika postane beseda. Rikoss, 18, 1: 4-7.

primer opis prizorišča, igralcev in tudi njihovih izrazov na obrazih, pa tudi grafični prikazi in podobno. To je velikokrat težko, saj se zvočni opis umešča v praznine, kjer ni originalnega govora. Praznine so včasih zelo kratke in takrat je jezikovna spretnost izjemno pomembna. Opisovalec mora poiskati sopomenke, tvoriti krajše stavke z enako sporočilnostjo, kar je zahtevno, »filigransko« delo. Opisovalčevo delo pa je tudi raziskovalno. Pozanimati se mora, na primer, o zgodovinskih objektih ali o umetniških delih, nevsakdanjih predmetih, artefaktih in podobnem, kar je prisotno v sliki, da je opis tudi strokovno ustrezen. Še zlasti za specifična področja, kot je na primer opisovanje umetnostno-zgodovinskih tematik ali vsebin drugih specifičnih ved, je zaželeno, da je opisovalec tudi poznavalec področja.«

Vprašanje: »Kako na RTV Slovenija skrbite za izobraževanje opisovalcev vsebin? Polnočutnim ljudem namreč ni ravno samoumevno, kakšno informacijo potrebuje slepi ali slabovidni gledalec?«

Odgovor: »Drži. Zvočno opisovanje je nova specifična uporaba jezika, ki zahteva profesionalen pristop. Kot smo že povedali, mora zvočni opisovalec odlično obvladati pravilno rabo slovenskega jezika. Poleg tega mora poznati percepcijo oseb z okvaro vida. Natančno mora znati oceniti potrebno količino informacij in v opisu ne sme izražati subjektivnih občutenj. Pri nas poklic zvočnega opisovalca še ni priznan kot samostojen poklic, verjamemo pa, da bo kmalu. Zaradi zavedanja, da je poklic opisovalca treba definirati, smo se na RTV Slovenija kot eden od partnerjev vključili v mednarodni evropski projekt, katerega cilj je oblikovanje profesionalnega profila zvočnega opisovalca. Skupaj s partnerji iz tujine; večinoma so to univerze in zasebniki, ki se ukvarjajo z zvočnimi opisi; oblikujemo tudi kurikul za poučevanje zvočnih opisov na različnih stopnjah. Eden od partnerjev je tudi britanska zveza slepih in slabovidnih RNIB, ki ima bogate izkušnje z zvočnim opisovanjem. Kakovost zvočnih opisov je bistvenega pomena in gotovo je predpogoj zanjo tudi sodelovanje s končnimi uporabniki, saj mora zvočni opis zadovoljiti njihove potrebe. Obenem pa mora zvočni opis ustrezati tudi profesionalnim standardom, kot so jezikovna in vsebinska ustreznost ter profesionalna interpretacija in zvočna obdelava. Slabi zvočni opisi kažejo na neprimeren odnos do končnih uporabnikov in so nedopustni, saj so žaljivi in diskriminatorni. Treba pa se je tudi zavedati, da so dela, ki se jih zvočno opisuje, pogosto kulturna dela velike vrednosti, kot so na primer igrani in dokumentarni filmi, muzejski eksponati, predstave in podobno. Zvočni opis umetniškega dela mora biti tudi zato opravljen na visoki profesionalni ravni.«

Vprašanje: »Nam lahko, prosim, na kratko opišete, kako v praksi nastaja zvočni opis za nek film ali kakšno drugo televizijsko oddajo?«

Odgovor: »Najprej skupaj z uredniki izberemo filme, ki so primerni za opis. Nato v Službi za dostopnost določimo opisovalca. Izbiramo med moškim ali ženskim glasom. Če je narator v originalni različici ženska, potem izberemo moški glas, da je zvočni opis jasno ločen od originalnega govora. Opisovalec si film oziroma oddajo večkrat ogleda in že med ogledom oblikuje zvočni opis oziroma si izpiše praznine, kamor bo lahko vstavil opis slike. Pisanje avtorskega besedila je nenehno preverjanje in usklajevanje dodane besede in slike. Pri nas je zvočni opisovalec obenem tudi interpret besedila. Tega prebere v sinhro studiu in ga po potrebi še dodatno spremeni, predvsem okrajša, kajti paziti je treba, da opis ne povozi dialogov oziroma originalnega pripovedovalca. Tonski mojster poskrbi za kakovost zvoka, pred samim predvajanjem pa tehnično brezhibnost dodanega zvoka preveri tehnični realizator.

Bukovec Zupanič, S. (2019). Ko slika postane beseda. Rikoss, 18, 1: 4-7.

Potem pa je na vrsti gledalec; da zvočnemu opisu lahko prisluhne, mora namreč na svoji sprejemni napravi TV signala vklopiti dodatni zvočni kanal.«

Vprašanje: »Vaša nova storitev zvočni podnapisi pri informativnih oddajah je za slepe in slabovidne zares dobrodošla. Kakšen pa je odziv gledalcev?«

Odgovor: »Odziv je dober. Dobili smo tudi nekaj pisem ali telefonskih klicev gledalcev z okvaro vida, ki so bili prav ganljivi. Pravzaprav smo se šele iz njih dejansko zavedeli, kaj nekaterim gledalcem pomeni, da lahko končno gledajo Dnevnik od začetka do konca, kar je za videče samoumevno.«

Vprašanje: »Za konec pogovora pa še malce pogleda v prihodnost. Kakšna je torej vizija nacionalne RTV hiše na področju prilagajanja vsebin za slepe in slabovidne, med njimi je namreč precej zanimanja tudi za zvočne prevode tujejezičnih dokumentarnih oddaj?«

Odgovor: »Imamo mnogo idej, načrtov in volje! Še bomo povečali število oddaj z zvočnimi opisi. Na podlagi dobrih praks iz tujine raziskujemo tudi tehniko opisovanja v živo, za kar pri nas še nismo usposobljeni in tudi še nimamo razvitih tehničnih možnosti. Bomo pa delali na tem, da bi v prihodnjih letih lahko zagotovili tudi živo opisovanje na primer nekaterih športnih dogodkov, prenosov prireditev in podobno. Za omogočanje zvočnih podnapisov pri dokumentarnih oddajah pa že nadgrajujemo naše tehnične sisteme in upam, da bo možno z zvočnimi podnapisi tuje dokumentarne oddaje spremljati že letos. Točnega datuma ni možno določiti, saj gre za nove tehnologije, ki jih na novo razvijamo ter implementiramo in zato ne moremo natančno predvideti morebitnih zapletov in potrebnega časa za odpravljanje napak. Poleg tega je potrebnih tudi precej sprememb v delovnih postopkih, izobraževanje zaposlenih in testiranja, preden lahko gledalcem ponudimo kakovostno in zanesljivo novo storitev.«

Kot ste ravnokar izvedeli, so pri nas štirje vrhunsko usposobljeni zvočni opisovalci. Naj vam še razkrijemo, kdo so to: Mojca Mavec, Carmen L. Oven, Miha Zor in Maja Šumej. In prav slednja nam bo v nadaljevanju spregovorila o izzivih pri delu zvočne opisovalke.

Vprašanje: »Kaj je tisto, kar vas je pritegnilo na področje dela zvočne opisovalke?«

Odgovor: »Že vse svoje poklicno življenje se ukvarjam z jezikom, ki me je kot bralko in mentorico za govor sprva pritegnil v smislu branja, interpretacije in poustvarjanja besedil. Povabilo v skupino zvočnih opisovalcev sem sprejela kot nadgradnjo svojega dela, kot možnost za raziskovanje in še podrobnejše spoznavanje jezika z vsebinskega in oblikovnega stališča, pa tudi ustvarjanja vsebine. Vsak zvočni opis namreč terja drugačen pristop, drugačne rešitve, primerno besedišče, ki se prilagaja žanru. Včasih dokumentarna vsebina zahteva faktografski, stvaren opis, ki pa vseeno ne sme zaiti v ponavljanje enakih besed, zato na primer iščem sopomenke, pri časovno oddaljenih vsebinah posegam po deloma arhaičnih besedah ali besednih zvezah, v komedijah si denimo dovolim občasni odmik s knjižnega v ekspresivni ali pogovorni jezik. Moja prijetna dolžnost je tudi, da veliko berem, si bogatim besedni zaklad, spremljam razvoj jezika, besedišča.

Temeljno vodilo pri opisih je objektivnost, zato se vedno trudim, da vstopam vanje brez predsodkov, subjektivnega pogleda in pretiranega čustvenega barvanja teme. Opisi so tudi neke vrste meditacija, ker zahtevajo popolno osredotočenost in zbranost.«

Vprašanje: »Se vam je bilo na začetku težko vživeti v svet onkraj vidnega?«

Odgovor: »Delo opisovalke sem sprejela s spoštovanjem in odgovornostjo do vseh, ki jim vsebino lahko približamo z opisi dogajanja. Veliko sem se pogovarjala s slepimi in slabovidnimi, udeležila sem se projekcij, na katerih smo podrobno analizirali pripravljene opise. Čeprav je nemogoče stopiti v svet človeka z izkušnjo drugačne zaznave sveta, me pri opisih vedno vodi misel na tistega, ki mu z besedami rišem podobo, oziroma na to, če sem mu doživetje približala na ustrezen način.«

Vprašanje: »Nam prosim opišete, kako nastane zvočni opis za nek film ali kakšno drugo oddajo?«

Odgovor: »Po začetnem ogledu filma po potrebi podrobneje raziščem tematiko. Če gre za področje, ki ga ne poznam dosti, se posvetujem s strokovnjaki. Predvsem pa sem pozorna na ustrezno poimenovanje stvari, tehničnih predmetov. Alpinistični film, na primer, zahteva ustrezno izrazoslovje, ki ga je treba usvojiti. To pomeni, da ves čas izpopolnjujem svoje znanje, brskam po spletu, moji spremljevalci so najrazličnejši slovarji.

Če gre za dramo, ki se osredotoča na intimni svet protagonista, poskušam čustvena stanja opisati z mimiko, gibi, premiki telesa, mišic. Izogibam se abstraktnim pojmom, ki so večkrat subjektivni (lep, grd, žalosten, vesel...), uporabljam frazeme, besedne zveze z ustrezno konotacijo, ki lahko sprožajo primerna občutja.«

Vprašanje: »Kako pa izberete, katere vizualne informacije boste pretvorili v verbalne?«

Odgovor: »Največja težava je v večini primerov pomanjkanje časa oziroma prostora za opise. Ne opisujem na primer materialov oziroma zvokov in šumov, ki so očitni in razpoznavni (zvonjenje telefona, trkanje na vrata, zaviranje avtomobila...). Glasba je

ključnega pomena za dojetanje in razumevanje vsebine, zato je, če je le mogoče, ne »utišam« z govorom. Opisovalec mora razviti senzibilnost za prepoznavanje podrobnosti, in pa sposobnost, da v množici vizualnih informacij prepozna tiste, ki so nosilke pomenov.«

Vprašanje: »Vodite morda evidenco o tem, koliko filmov in drugih vsebin ste do zdaj že opremili z zvočnim opisom?«

Odgovor: »V dobrih desetih letih dela sem opremila približno sto celovečernih, dokumentarnih in otroških filmov in televizijskih serij.«

V imenu uredništva Rikossa se vsem trem sogovornicam zahvaljujem za pogovor. Glede na vizijo nacionalne RTV hiše in obljub iz prvega dela intervjuja pa se gledalci z okvaro vida že veselimo, da se bo seznam oddaj, opremljenih z zvočnim opisom, kmalu krepko podaljšal. Ja, ko slika postane beseda, je res vse lažje!